

Alexandra Horowitz

De wereld van de hond

Wat honden zien, ruiken en weten

Uitgeverij Balans

Inhoud

Voorspel 11

1. Umwelt: honden hebben er een neus voor 23
2. Een wolf in huis 44
3. Snuffelen 78
4. Stom 102
5. Hondenogen 135
6. De blik van een hond 153
7. De hond als antropoloog 174
8. Nobele geest 187
9. De wereld van de hond 221
10. Meteen verknocht 272
11. Het belang van ochtenden 297
12. Naschrift: mijn hond en ik 312

Noten 315

Bronnen 325

Dankwoord 348

Register 351

Voorspel

Eerst zie je het hoofd. Boven de heuvelkam verschijnt een kwijlende snuit die tot dusverre nog nergens aan vast lijkt te zitten. Dan zwabbert een poot in beeld, in alle rust gevolgd door een tweede, derde en vierde, die samen een lichaam van 65 kilo dragen. De wolfshond, 90 centimeter schofthoogte en 1,50 meter lengte inclusief staart, bespeurt de langharige chihuahua, een halve hond hoog, verborgen in het gras tussen de voeten van haar eigenaar. De chihuahua staat met al haar drie kilootjes te trillen op haar benen. Met één lome sprong, zijn oren gespitst, belandt de wolfshond voor de chihuahua. De chihuahua kijkt zedig weg, de wolfshond buigt zijn hoofd naar de chihuahua en hapt naar haar flank. De chihuahua kijkt terug naar de wolfshond die zijn achterste de lucht in steekt, de staart omhoog, klaar om aan te vallen. In plaats van te vluchten voor het dreigende gevaar, neemt de chihuahua dezelfde pose aan, springt de wolfshond naar de snuit en omklemt zijn neus met haar kleine pootjes. Ze beginnen te spelen.

Vijf minuten lang buitelen de honden over elkaar heen, klauwen en bijten elkaar en vallen elkaar aan. De wolfshond gooit zich op zijn flank en het kleintje reageert met aanvallen op snoet, buik en poten. Door een mep van de wolfshond deinst de chihuahua terug en rept zich behoedzaam buiten zijn bereik. De grote hond blaft, springt op

en komt met een plof weer op zijn vier poten terecht. Daarop sprint de chihuahua op een van de poten af en zet haar tanden erin, hard. Ze zijn in een innige omstrengeling verwickeld – de grote hond met zijn mond om het lichaam van de chihuahua; de chihuahua trapt de grote hond in de snoet – totdat de eigenaar de riem aan de halsband van de wolfshond vastklikt en hem wegtrekt. De chihuahua komt ook overeind, kijkt hem na, blaft een keer en trippelt parmantig terug naar haar eigenaar.

Deze honden lijken zo weinig op elkaar dat je ze gemakkelijk voor twee verschillende diersoorten zou kunnen verslijten. Het gemak waarmee ze met elkaar spelen heeft me altijd verbaasd. De wolfshond heeft bijtend en grommend de chihuahua aangevallen, maar de kleine hond heeft niet angstig gereageerd maar haar opponent met gelijke munt terugbetaald. Hoe komt het dat ze zomaar met elkaar kunnen spelen? Waarom beschouwt de wolfshond de chihuahua niet als een prooi? Waarom ziet de chihuahua de wolfshond niet als roofdier? Dat komt niet doordat de chihuahua haar hondachtige grandeur overschat of het de wolfshond aan roofdierachtige neigingen ontbreekt. En evenmin is het een kwestie van puur instinct.

Er zijn twee manieren om erachter te komen hoe het spel werkt en wat spelende honden denken, waarnemen en zeggen: ofwel je wordt als hond geboren ofwel je observeert honden langdurig en zorgvuldig. De eerste optie was voor mij geen haalbare kaart. Maar ik kan wel vertellen wat ik door observatie heb geleerd.

Ik ben een hondenliefhebber.

Ik heb altijd met honden in huis gewoond. Mijn liefde voor deze

dieren is begonnen bij onze familiehond Aster, met zijn blauwe ogen, gecoupeerde staart en nachtelijke zwerftochten: hoe vaak heb ik vol zorgen in mijn pyjama tot midden in de nacht op zijn terugkeer zitten wachten? Ik heb lang gerouwd om de dood van Heidi, een springerspaniël die in haar enthousiasme op de rijksweg vlak bij ons huis onder de wielen van een auto terechtkwam; ik zie haar nog steeds blij rondstuiven met haar tong uit de bek en haar lange oren wapperend om het hoofd. Als student keek ik met bewondering en liefde naar de geadopteerde bastaardchowchow Beckett, die me 's ochtends met een stoïcijnse blik gedag zei als ik de deur uit ging.

En nu ligt de warme, krulharige, hijgende Pumpernickel, *Pump*, aan mijn voeten, een straathond die al vanaf haar geboorte zestien jaar lang bij me woont en heel mijn volwassen leven mijn kameraad is. Ik heb in vijf staten gewoond, vijf jaar gestudeerd en vier banen gehad, en ik ben in al die tijd geen dag begonnen zonder dat ze mij 's ochtends met haar gekwispel begroette. Zoals iedere echte hondenliefhebber zal begrijpen, kan ik me geen leven zonder deze hond voorstellen.

Ik ben een hondenliefhebber, ik houd van honden. Ik ben ook een wetenschapper.

Ik bestudeer diergedrag. Beroepsmatig ben ik op mijn hoede voor het antropomorfiseren van dieren. Met antropomorfiseren bedoel ik de gewoonte om dieren gevoelens, gedachten en verlangens toe te schrijven die van toepassing zijn op onszelf. Toen ik het gedrag van dieren leerde bestuderen, werd ik doordrenkt met de wetenschappelijke code voor het beschrijven van handelingen: wees objectief en verklaar gedrag niet door een beroep te doen op een geestelijk proces wanneer een verklaring met eenvoudiger processen volstaat; een verschijnsel dat niet duidelijk waarneembaar en verifieerbaar is, hoort niet in de wetenschap thuis. Als hoogleraar diergedrag, vergelijkende cognitie en psychologie doceer ik tegenwoordig aan de hand van gezaghebbende teksten die handelen over meetbare feiten en die op dezelfde gestage objectieve toon uiteenlopende za-

ken beschrijven als hormonale en genetische verklaringen voor het sociale gedrag van dieren, geconditioneerde reacties, vaste handlingspatronen en optimale voedselpatronen.

En toch.

De meeste vragen die mijn studenten over dieren hebben, blijven in deze teksten onbeantwoord. Wanneer ik op congressen mijn onderzoek presenteer, beginnen andere academici tijdens het vragenronde na de lezing onvermijdelijk over hun eigen ervaringen met hun huisdieren te spreken. Ook ikzelf zit nog steeds met dezelfde vragen die ik altijd al over mijn eigen hond heb gehad en ik heb nog steeds geen antwoorden. Wetenschap, zoals deze wordt bedreven en in teksten geconcretiseerd, handelt zelden over de vraag hoe wij het leven met onze dieren ervaren en in hoeverre wij hun geest kunnen begrijpen.

Toen ik mij in de eerste jaren van mijn studie begon te richten op de wetenschap van de geest, en met name de geest van niet-menselijke dieren, is het nooit in me opgekomen om honden te bestuderen. Honden leken zo vertrouwd, zo bekend. Van honden valt niets te leren, beweerden collega's: honden zijn eenvoudige, gelukkige wezens die we moeten africhten, voeden en liefhebben, en meer valt er niet uit te halen. Honden bevatten geen *gegevens*. Dat was onder wetenschappers de gebruikelijke opvatting. Mijn promotiebegeleider bestudeerde bavianen, wat een achtenswaardig onderwerp was omdat primaten de favoriete studieobjecten zijn bij het onderzoek naar de cognitie (oftewel het kenvermogen) bij dieren. Onze primatenbroeders gelden als de meest waarschijnlijke kandidaten voor het bezitten van vaardigheden en kenvermogens die de onze benaderen. Dat was en is de overheersende opvatting onder gedragswetenschappers. Erger nog, hondenbezitters leken de theorievorming over de geest van de hond zelf ter hand te hebben genomen en hun theorieën te hebben opgebouwd op basis van anekdotes en onjuiste antropomorfistische uitgangspunten. De hele notie van de geest van een hond was besmet.

En toch.

Ik heb tijdens mijn studiejaren aan de hogeschool in Californië veel uren met Pumpernickel in hondenparken doorgebracht en langs het strand gewandeld. Indertijd volgde ik een opleiding tot etholoog, iemand die wetenschappelijk onderzoek doet naar diergedrag. Ik nam deel aan twee onderzoeksgroepen die zeer sociale dieren observeerden, witte neushoorns in het Wild Animal Park in Escondido en bonobo's (dwergchimpansees) in hetzelfde park en in de San Diego Zoo. Ik leerde zorgvuldig te observeren, wetenschappelijke gegevens te verzamelen en statistische analyses uit te voeren. In de loop van de tijd begon ik deze wetenschappelijke manier van kijken ook toe te passen wanneer ik met Pumpernickel de hondenparken bezocht. Plotseling kwamen de honden, met hun moeiteloze gependel tussen hun eigen sociale wereld en die van de mensen, me helemaal niet meer zo vertrouwd voor. Ik beschouwde hun gedrag niet langer als eenvoudig en bekend. Waar ik ooit moest lachen als ik Pumpernickel met een bulteriër uit de buurt zag spelen, ontwaarde ik nu een ingewikkelde dans die wederzijdse samenwerking, razendsnelle communicatie en een inschatting van elkaars vermogens en verlangens vereiste. De geringste draaiing van het hoofd en de richting waarin de snuit wees, leken nu gestuurde handelingen vol betekenis. Ik zag honden waarvan de eigenaren geen enkel benul hadden van wat hun honden deden. Ik zag honden die veel te slim waren voor hun speelkameraadjes. Ik zag mensen die de vragen van hun hond als verwarring interpreteerden en hun plezier als agressie. Ik nam een filmcamera mee en begon onze uitstapjes naar de parken vast te leggen. Thuis bekeek ik de opnamen van honden die met anderen honden speelden, van mensen die hun honden ballen of frisbees lieten opvangen, banden van honden die joegen, vochten, liefkoosden, renden, blaften. Aangezien ik kort daarvoor meer gevoel had ontwikkeld voor de mogelijke rijkdom van sociale interactie in een volkomen niet-talige wereld, kwamen al deze ooit zo gewone activiteiten me nu voor als een onaangeboorde bron van informatie.

Toen ik de films in extreme slow motion begon af te spelen, zag ik gedragingen die me in al die jaren waarin ik met honden had samengeleefd nog nooit waren opgevallen. Nader beschouwd werd een speels stoecipartijtje tussen twee honden een duizelingwekkende reeks synchrone gedragingen, actieve rolwisselingen, variaties op communicatieve handelingen, flexibele aanpassingen aan de aandacht van andere honden en snelle overschakelingen tussen zeer verschillende vormen van toneelspel.

Wat ik zag, waren foto-opnamen van de geest van honden, zichtbaar in de manieren waarop ze communiceerden met elkaar en probeerden te communiceren met de mensen om hen heen, en ook in de manieren waarop ze de handelingen van andere honden en mensen interpreteerden.

Ik heb Pumpernickel, of welke hond dan ook, nooit meer op dezelfde manier bekeken. En mijn wetenschappelijke waarnemingen hebben het plezier dat ik aan haar beleefde niet vergald, maar boden me juist een rijke, nieuwe manier om naar haar te kijken: een nieuwe manier om het leven als hond te begrijpen.

Sinds die eerste filmopnamen heb ik bestudeerd hoe honden met elkaar en met mensen spelen. Ik was indertijd onbewust betrokken bij een aardverschuiving binnen de wetenschappelijke houding ten aanzien van het onderzoek aan honden. De transformatie is nog niet voltooid, maar het landschap van het hondenonderzoek is inmiddels opmerkelijk anders dan twintig jaar geleden. Waar het aantal studies naar de cognitie en het gedrag van honden ooit verwaarloosbaar was, zijn er nu conferenties over honden, onderzoeksgroepen die zich met hondenstudies bezighouden, experimentele en ethologische studies over de hond in de Verenigde Staten en daarbuiten, en resultaten van hondenonderzoek in wetenschappelijke tijdschriften. De wetenschappers die dit werk doen, hebben gezien wat ik heb gezien: de hond is een uitstekende ingang tot de studie van niet-menselijke dieren. Honden hebben al duizenden, misschien wel honderdduizenden jaren met mensen samengeleefd. Door het

kunstmatige selectieproces van domesticatie hebben ze zich ontwikkeld tot dieren die gevoelig zijn voor juist die dingen die van groot belang zijn voor onze cognitie, waaronder – zeer belangrijk – onze aandacht voor anderen.

Met dit boek wil ik je laten kennismaken met de studie van de hond. Wetenschappers die in laboratoria en in het veld gebruikshonden en gezelschapshonden bestuderen, hebben een indrukwekkende hoeveelheid informatie verzameld over de biologie van honden (hun zintuiglijke vermogens, hun gedrag) en over de psychologie van honden (hun cognitie). Op grond van de verzamelde gegevens van honderden onderzoeksprogramma's kunnen we beginnen een beeld van de hond te schetsen van binnenuit: van zijn voortreffelijke neus, van wat hij hoort, van hoe hij naar ons kijkt en van de hersenen die erachter zitten. De bespreking van de cognitie van de hond die hier aan bod komt is gebaseerd op mijn eigen onderzoek, maar ik maak ook gebruik van de resultaten van ander recent onderzoek. Voor sommige onderwerpen waarover wat de hond betreft nog geen betrouwbare informatie bestaat, maak ik gebruik van studies over andere dieren die zouden kunnen helpen het leven van een hond te begrijpen. (Wie door de beschrijvingen in dit boek belangstelling heeft gekregen voor de oorspronkelijke onderzoeksartikelen, kan achter in het boek terecht voor volledige citaten.)

Wij bewijzen honden geen slechte dienst als we de leiband loslaten en hen wetenschappelijk benaderen. Hun capaciteiten en gezichtspunt verdienen speciale aandacht. En de resultaten zijn fantastisch, want in plaats van de afstand te vergroten komen we door onze wetenschappelijke benadering juist dichterbij de honden te staan en kunnen we ons des te meer verwonderen over hun ware aard. Als we op een nauwgezette maar creatieve manier met de onderzoeksresultaten omgaan, kunnen we de discussies die mensen dagelijks voeren over wat hun hond weet, begrijpt of gelooft in een nieuw licht plaatsen. Door mijn persoonlijke reis, door te leren systematisch en wetenschappelijk naar het gedrag van mijn eigen hond

te kijken, heb ik meer begrip en waardering voor haar gekregen en heb ik een hechtere band met haar opgebouwd.

Het is me gelukt als het ware in de hond te kruipen en een glimp van het gezichtspunt van de hond op te vangen. Jij kunt hetzelfde doen. Als je zelf een hond hebt, zul je een andere kijk ontwikkelen op die grote, harige hoop hondsheid die in je kamer ligt.

Een inleidende opmerking over de hond, training en eigenaren

Een hond 'de hond' noemen

Bij het wetenschappelijk onderzoek naar niet-menselijke dieren worden enkele individuele dieren zorgvuldig besnuffeld, geobserveerd, getraind of ontleed en vervolgens representatief gesteld voor de hele soort. Maar bij mensen gaan we er nooit van uit dat het gedrag van één persoon representatief is voor al het menselijk gedrag. Als iemand er niet in slaagt de kubus van Rubik in een uur tijd op te lossen, trekken we daaruit niet de conclusie dat niemand dat zou kunnen (tenzij die persoon alle andere mensen in een wedstrijd had verslagen). Hier is ons gevoel voor individualiteit sterker dan ons gevoel voor gedeelde biologie. Als het gaat om het beschrijven van onze mogelijke fysieke en cognitieve vermogens, zijn we op de eerste plaats individuen en op de tweede plaats leden van de menselijke soort.

Bij dieren is het echter net omgekeerd. De wetenschap gaat ervan uit dat dieren op de eerste plaats hun soort vertegenwoordigen en pas op de tweede plaats een individu zijn. We zijn gewend aan het idee dat één of twee dieren die in een dierentuin worden gehouden representatief zijn voor hun soort; voor directeuren van dierentuinen zijn ze zelfs ongewilde 'ambassadeurs' van de soort. Onze kijk op de eenvormigheid van leden van een soort wordt goed geïllus-

treerd door ons vergelijkend onderzoek naar hun intelligentie. Om de sinds lange tijd populaire hypothese dat grotere hersenen wijzen op grotere intelligentie te toetsen, werden de herseninhouden van chimpansees, apen en ratten vergeleken met die van de mens. En inderdaad: de hersenen van de chimpansees zijn kleiner dan de onze, die van de apen zijn kleiner dan die van de chimpansees, die van de ratten zijn niet groter dan een neurale knoop ter grootte van het cerebellum van primatenhersenen. Tot zoverre is het verhaal algemeen bekend. Wat verrassender is, is dat de hersenen die voor dit vergelijkend onderzoek zijn gebruikt, de hersenen van slechts twee of drie chimpansees en apen waren. Deze paar dieren die de pech hadden in het belang van de wetenschap hun hoofd te verliezen werden vervolgens beschouwd als volmaakt representatieve chimpansees en apen. Maar we hadden geen enkel idee of dit toevallig apen met grote hersenen waren of juist chimpansees met abnormaal kleine hersenen.¹

Ook als een enkel dier of een kleine groep dieren niet slaagt voor een psychologisch experiment, krijgt de soort het etiket 'mislukt' opgeplakt. Hoewel het gemakshalve natuurlijk nuttig kan zijn dieren op grond van biologische gelijkvormigheid in groepen onder te brengen, heeft dit een vreemd neveneffect: we zijn geneigd over de soort te spreken alsof alle leden van de soort identiek zijn. Bij mensen maken we deze vergissing nooit. Maar als een hond mag kiezen tussen een stapel van twintig koekjes en een stapel van tien koekjes en hij de laatste stapel kiest, doemt in de conclusie vaak het bepaald lidwoord op: 'de hond' kan geen onderscheid maken tussen grote en kleine stapels; er is nooit sprake van 'een hond' die dat onderscheid niet kan maken.

Wanneer ik dus spreek over *de hond*, heb ik het impliciet over *die honden die tot op heden bestudeerd zijn*. Na veel gedegen experimenten zullen we misschien bepaalde kenmerken redelijkerwijs kunnen toeschrijven aan *alle honden*, maar zelfs dan zullen de verschillen tussen individuele honden groot zijn: misschien heeft jouw hond wel een ongewoon slechte neus, kijkt hij je nooit aan, is hij dol op

zijn hondenmand en wordt hij niet graag aangehaald. We hoeven niet alles wat een hond doet als veelzeggend of als iets intrinsieks of fantastisch te interpreteren; soms zijn ze er gewoon, net zoals wij er gewoon zijn. Ik spreek in het vervolg dus over de vermogens van *de hond*, voor zover bekend; maar onthoud dat jouw eigen ervaringen daarvan kunnen afwijken.

Honden trainen

Dit boek is geen handleiding voor het trainen van honden, maar de inhoud ervan zal je misschien wel onbedoeld in staat stellen je hond te trainen. Hierdoor kunnen we onze achterstand op honden inhalen, die al lang hebben geleerd óns te trainen zonder dat wij het beseffen; en daar hadden ze geen boeken over mensen voor nodig.

Er bestaat geen grote overlap tussen de literatuur over hondentrainingen en de literatuur over de cognitie en het gedrag van honden. Hondentrainers gebruiken een paar basisprincipes uit de psychologie en ethologie, soms met geweldige resultaten, soms met rampzalige gevolgen. De meeste trainingen werken vanuit het beginsel van *associatief leren*. Alle dieren, ook mensen, leggen gemakkelijk verbanden tussen gebeurtenissen. Associatief leren vormt de achtergrond voor de paradigma's van 'operante' conditionering, waarbij een beloning (een traktatie, aandacht, een speeltje, een aai) wordt gegeven na het vertonen van gewenst gedrag (een hond die gaat zitten). Als je deze strategie herhaaldelijk toepast, kun je een nieuw, gewenst gedrag in een hond vormen, zoals afliggen en omrollen of, voor de ambitieuze hondenbezitter, lekker jetskiën achter een motorboot.

Vaak botsen de basisprincipes echter met het wetenschappelijk hondenonderzoek. Veel trainers gebruiken bijvoorbeeld de analogie van de hond-als-tamme-wolf als uitgangspunt voor onze omgang met honden. Maar zoals we nog zullen zien, is de wetenschappelijke kennis over natuurlijk wolvengedrag in feite vrij beperkt. En wat we

weten is vaak in tegenspraak met de conventionele wijsheid die aan deze analogieën wordt ontleend.

Daarnaast zijn trainingsmethoden niet wetenschappelijk getoetst, ook al beweren sommige trainers van wel. Dat wil zeggen dat geen enkel trainingsprogramma is geëvalueerd door de prestaties van een onderzoeksgroep van honden die training hebben gevolgd te vergelijken met een controlegroep van honden die een vergelijkbaar leven leiden maar het trainingsprogramma niet hebben gevolgd. Mensen die naar hondentrainers gaan, hebben vaak twee eigenschappen gemeen: hun honden zijn minder 'gehoorzaam' dan de gemiddelde hond en de hondenbezitters zelf zijn meer gemotiveerd daar verandering in aan te brengen dan de gemiddelde hondenbezitter. Gegeven deze combinatie van factoren is het hoogstwaarschijnlijk dat de hond zich na enkele maanden van training anders zal gedragen, haast ongeacht de inhoud van deze training. Trainingsuccessen zijn geweldig, maar ze bewijzen niet dat de trainingsmethode ook de reden van het succes is. Het succes kán wijzen op een goede training. Maar het kan ook een gelukkig toeval zijn. Of het kan ook het resultaat zijn van de extra aandacht die de hond in de loop van het programma krijgt. Of het kan het resultaat zijn van de volwassenwording van de hond tijdens het programma. Of het kan het resultaat zijn van de verhuizing van die gemene hond uit de straat. Met andere woorden, het succes kan het gevolg zijn van allerlei andere veranderingen die zich tegelijkertijd in het leven van een hond voordoen. We kunnen deze mogelijkheden niet onderscheiden als we ze niet streng wetenschappelijk toetsen.

Maar het belangrijkste is misschien wel dat de training normaal gesproken wordt toegesneden op de hondenbezitters, die hun hond zodanig willen veranderen dat hij aan hun wensen voldoet. Dit is een volkomen ander doel dan wat ons voor ogen staat: proberen te zien wat de hond eigenlijk doet en wat hij van je wil en van je begrijpt.

De hond en zijn eigenaar

Je hoort tegenwoordig steeds minder vaak spreken over bezitter, eigenaar of baas, en steeds vaker over verzorger of iets dergelijks. Bijdehante schrijvers spreken over de ‘mensen’ van honden, waarmee ze de pijn van de eigendoms kwestie op onszelf richten. In dit boek duid ik de gezinnen waarin honden leven aan met *bezitters* of *eigenaars*, eenvoudigweg omdat deze term onze juridische relatie met onze honden beschrijft: vreemd genoeg worden honden nog steeds als eigendom beschouwd (en eigendom met weinig compensatoire waarde, behalve als het om een fokhond gaat, een les die geen enkele lezer hopelijk ooit persoonlijk zal hoeven leren). Ik zal de dag prijzen waarop honden niet langer als ons eigendom of bezit zullen gelden. Tot die dag gebruik ik de woorden ‘bezitter’ en ‘eigenaar’ in apolitieke zin, gemakshalve en om geen andere reden. Diezelfde reden leidt me ook tot mijn keuze van persoonlijke voornaamwoorden: tenzij ik specifiek over een vrouwelijke hond spreek, noem ik de hond ‘hem’, en dit is onze seksneutrale term.

I

Umwelt: honden hebben er een neus voor

Vanochtend werd ik gewekt door Pump. Ze streek met haar snorharen over mijn lippen en zat op enkele millimeters afstand nadrukkelijk aan me te snuffelen om te zien of ik wakker was, in leven was. Haar pogingen om mij te wekken onderstreepte ze met een luidruchtige nies recht in mijn gezicht. Ik opende mijn ogen en daar stond ze me aan te kijken: met een glimlach hijgde ze me gedag.

Ga eens naar een hond kijken. Toe, kijk maar eens. Misschien ligt er eentje vlak in de buurt, opgerold in een hondenmand of uitgestrekt op zijn zij op de tegelvloer, met zijn poten door een gedroomd grasveld sprintend. Kijk eens goed en vergeet nu alles wat je over deze of andere honden weet.

Ik geef toe dat dit een belachelijk verzoek is: ik verwacht heus niet dat je zomaar de naam, het lievelingskostje of het unieke profiel van je hond vergeet, laat staan alle andere dingen die je van hem weet. Je kunt mijn verzoek het best vergelijken met de vraag aan iemand die voor het eerst mediteert om meteen maar even *satori*, de hoogste meditatieve staat, te bereiken: streef ernaar en zie maar hoever je komt. Wetenschap streeft naar objectiviteit en vereist dat je je bewust wordt van oude vooroordelen en je persoonlijke perspectief. Als we honden door een wetenschappelijke bril bekijken, zullen we ontdekken dat bepaalde dingen die we over honden menen te weten volkomen ondersteund worden, en andere dingen die zo klaar als

een klontje lijken bij nader inzien twijfelachtiger zijn dan we dachten. En door onze honden te bezien vanuit een ander perspectief, vanuit het perspectief van de hond, kunnen we dingen ontdekken die niet van nature opkomen bij wezens die behept zijn met menselijke hersenen. De beste manier om honden te leren begrijpen is vergeten dat we denken ze te kennen.

Het eerste wat we moeten vergeten, zijn antropomorfismen. Wij beschouwen het gedrag van honden vanuit ons menselijke perspectief, waarbij we onze eigen gevoelens en gedachten overdragen op deze behaarde wezens. Zo praten we er ook over: natúúrlijk, zullen we zeggen, hebben honden hartstochten en verlangens; natuurlijk dromen en denken ze; bovendien kennen en begrijpen ze ons, vervelen ze zich, worden ze jaloers en verdrietig. Als je hond je bedroefd aankijkt wanneer je 's ochtends het huis verlaat, is er dan een natuurlijker verklaring denkbaar dan dat hij verdrietig is omdat je weggaat?

Het antwoord luidt: ja, namelijk een verklaring op basis van datgene wat honden daadwerkelijk kunnen voelen, weten en begrijpen. We gebruiken deze woorden, deze antropomorfismen, om wijs te kunnen worden uit het gedrag van honden. Van nature zijn wij gericht op menselijke ervaringen, waardoor we ervaringen van dieren slechts in zoverre begrijpen als ze overeenkomen met de onze. Wij herinneren ons verhalen die onze beschrijvingen van dieren bevestigen en vergeten voor het gemak de verhalen die dat niet doen. En we aarzelen niet 'feiten' over apen of honden of olifanten of welke dieren dan ook voor waar te houden zonder juiste bewijzen. Voor velen van ons begint en eindigt het contact met wilde dieren bij bezichtigingen in de dierentuin of programma's op tv. De hoeveelheid nuttige informatie die we aan deze vorm van 'muisje spelen' ontleen is beperkt: zo'n passieve ontmoeting leert ons nog minder dan wanneer we in het voorbijgaan bij de burens door het huiskamerraam naar binnen kijken.² De burens behoren ten minste nog tot onze eigen soort.

Antropomorfismen zijn niet per se afkeurenswaardig. Ze zijn ontstaan uit pogingen om de wereld te begrijpen, niet om deze te ontwrichten. Onze menselijke voorouders hebben de wereld waarschijnlijk regelmatig geantropomorfiseerd in een poging het gedrag van andere dieren te verklaren en te voorspellen, inclusief de dieren die ze misschien zouden willen eten of die hen misschien zouden willen eten. Stel je voor dat je in de schemering in het bos een vreemde, kwieke jaguar tegenkomt en dat jullie elkaar pal in de ogen kijken. Op dat moment is het waarschijnlijk raadzaam een kleine meditatie te wijden aan de vraag wat jij zou denken 'als jij die jaguar was'; en vermoedelijk zou deze meditatie je aansporen er als een hazewind vandoor te gaan. Mensen hebben zich gehandhaafd: de gedachte die je aan de jaguar hebt toegeschreven was misschien niet waar, maar in ieder geval toch waar genoeg.

Doorgaans verkeren we echter niet meer in de positie dat we ons tijdig de verlangens van een jaguar hoeven in te beelden om aan zijn klauwen te ontkomen. We nemen dieren juist mee naar huis en nodigen ze uit lid te worden van ons gezin. In die situatie kunnen antropomorfismen ons niet helpen de dieren in ons huiselijk leven op te nemen en er goede en volwaardige relaties mee op te bouwen. Dat wil niet zeggen dat we er altijd naast zitten met onze toeschrijvingen: het is best mogelijk dat onze hond bedroefd, jaloers, nieuwsgierig of verdrietig is, of voor zijn lunch een boterham met pindakaas wil hebben. Maar het is vrijwel zeker niet terecht dat wij een dier als verdrietig bestempelen omdat wij als bewijs daarvoor bedroefde ogen zien of een luide zucht horen. Onze projecties op dieren schieten vaak te kort of missen zelfs helemaal hun doel. Misschien concluderen we dat een dier blij is wanneer we zien dat hij zijn mondhoeken opgetrokken heeft; maar zo'n 'glimlach' kan misleidend zijn. Bij dolfinnen is de glimlach een vast fysiologisch gegeven, onveranderlijk als het goedkoop geschminkte gezicht van een clown. Onder chimpansees is een grijns een teken van angst of onderwerping, en juist géén teken van blijdschap. En een mens kan bijvoor-

beeld uit verbazing zijn wenkbrauwen optrekken, maar een kapucijnaap die zijn wenkbrauwen optrekt, is niet verbaasd. Evenmin geeft hij uiting aan scepsis of schrik, maar hij maakt apen in de buurt duidelijk dat hij vriendschappelijke bedoelingen heeft. Bavianen kunnen met opgetrokken wenkbrauwen een bewust dreigement uiten (pas dus goed op bij welke apen je je wenkbrauwen optrekt). Het is onze taak een manier te vinden om de opvattingen die we over dieren formuleren te bevestigen of te weerleggen.

Het lijkt misschien niet veel kwaad te kunnen als je vanwege de bedroefde ogen van je hond denkt dat hij verdrietig is, maar antropomorfismen kunnen wel degelijk nadelig uitpakken. Sommige mensen zetten het welzijn van de dieren op het spel. Als we een hond antidepressiva willen geven op grond van onze interpretatie van zijn ogen, moeten we er behoorlijk zeker van zijn dat onze interpretatie klopt. Wanneer we menen te weten wat het beste is voor een dier door uit te gaan van wat het beste is voor onszelf of iemand anders, handelen we misschien wel onbedoeld tegen de belangen van het dier in. Zo is er in de afgelopen jaren behoorlijk veel aandacht geweest voor het welzijn van dieren die voor voedselproductie worden gehouden, zodat bijvoorbeeld slachtkuikens naar buiten kunnen of bewegingsruimte krijgen in hun hokken. Hoewel het eindresultaat voor het kuiken hetzelfde is – het zal uiteindelijk op iemands bord belanden – is er meer belangstelling ontstaan voor het welzijn van de dieren voordat ze geslacht worden.

Maar willen de kuikens wel vrij rondlopen? Volgens conventionele opvattingen wil niemand, mens of dier, graag tegen anderen aangedrukt zitten. Anekdoten lijken dit te bevestigen: als we kunnen kiezen tussen een metrotreinset volgepakt met geïrriteerde, gestreste forenzen en een metrotreinset met slechts een handje vol mensen, kiezen we voor de tweede mogelijkheid (tenzij er natuurlijk een specifieke reden is voor de ongelijkmatige verdeling van mensen over de treinstellen, zoals de aanwezigheid van een stinkende zwerfer of een kapotte airco). Maar bij kuikens ligt dat anders: kuikens

zoeken elkaar van nature op. Ze trekken er niet in hun eentje op uit.

Biologen hebben een eenvoudige test ontwikkeld om te kijken waar kuikens zich het liefst ophouden: ze namen enkele individuele kuikens, zetten ze op een willekeurige andere plaats in huis neer en observeerden wat ze vervolgens deden. Ze ontdekten dat de meeste kuikens dichter bij elkaar kropen in plaats van zich van elkaar te verwijderen, zelfs als er voldoende open ruimte beschikbaar was. Hoewel ze de mogelijkheid hadden hun vleugels uit te slaan, kozen ze het volgepropte metroreinstel.

Dat wil niet zeggen dat kuikens graag tegen andere vogels in een kooi gedrukt zitten of dat ze genieten van dit leventje. Het wil alleen maar zeggen dat je nooit zult begrijpen wat het kuiken eigenlijk wil als je denkt dat de voorkeuren van het kuiken overeenkomen met de voorkeuren van de mens. Het is geen toeval dat die slachtkuikens worden gedood voordat ze zes weken oud zijn; normaal gesproken worden kuikens op die leeftijd nog door hun moeder verzorgd. Nu de slachtkuikens geen toevlucht meer kunnen zoeken onder de vleugels van hun moeder, zoeken ze toevlucht bij elkaar.

Neem mijn regenjas, alstublieft

Zitten we er bij honden ook wel eens zo faliekant naast met onze antropomorfische neigingen? Zonder meer. Neem bijvoorbeeld regenjassen. Er liggen enkele interessante veronderstellingen ten grondslag aan het maken en kopen van kleine, modieuze, vierarmige regenjasjes voor honden. Laten we even voorbijgaan aan de vraag of honden een voorkeur hebben voor een lichtgele jas, een jas met een tartanpatroon of een jas met hondenweerprint (natuurlijk kiezen ze voor het hondenweer). Veel hondenbezitters die hun honden een jas aantrekken, doen dat met de beste bedoelingen: ze hebben misschien gemerkt dat hun hond helemaal geen zin heeft om naar buiten te gaan als het regent. Op grond van die waarneming lijkt de

conclusie gerechtvaardigd dat de hond *een hekel heeft* aan regen.

Hij heeft een hekel aan regen. Wat wordt daarmee bedoeld? Daarmee wordt bedoeld dat hij er hoogstwaarschijnlijk een hekel aan heeft *regen op zijn lichaam te krijgen*, net zoals bij velen van ons het geval is. Maar klopt die redenering wel? Laten we eens kijken naar de schijnbare bewijzen die de hond zelf levert. Is hij opgewonden en kwispelt hij met zijn staart als je zijn regenjas pakt? Dat lijkt de redenering te ondersteunen; maar je kunt uit zijn gedrag ook concluderen dat hij beseft dat jullie, nu je zijn regenjas tevoorschijn hebt gehaald, eindelijk die langverwachte wandeling gaan maken. Duikt hij weg als hij de jas ziet? Krult hij zijn staart onder zijn lichaam en trekt hij zijn hoofd in? Dit zet de redenering op losse schroeven, maar haalt haar niet echt onderuit. Ziet hij er gehavend uit, wanneer hij nat is? Schudt hij opgewonden het water van zijn vacht? Dit biedt noch een bevestiging noch een weerlegging. De hond is een beetje ondoorgrondelijk.

In dit geval blijkt het natuurlijke gedrag van verwante, wilde hondachtigen veel aanwijzingen te bevatten voor wat de hond misschien van de regenjas vindt. Zowel honden als wolven hebben uiteraard altijd en overal hun eigen jas al aan. Eén jas volstaat: als het regent zoeken wolven misschien een schuilplaats, maar ze bedekken zich niet met natuurlijke materialen. Dat pleit niet voor een behoefte aan of belangstelling voor regenjassen. En de regenjas is niet alleen een jas, maar ook nog iets anders: een nauwsluitende, zelfs knellende bedekking van de rug, de borst en soms het hoofd. Er zijn gevallen waarin de rug of het hoofd van wolven worden bedekt: wanneer ze worden gedomineerd door een andere wolf of een uitbrander krijgen van een oudere of verwante wolf. Dominante wolven drukken met hun geopende muil de snuit van onderdanige wolven naar beneden. Dit verschijnsel verklaart misschien waarom gemuilkorfde honden tegen hun natuur in onderdanig lijken. En een hond die over een andere hond heen staat, is dominant. De onderworpen hond voelt daarbij de druk van het dominante dier op

zijn lichaam. De regenjas roept misschien dat gevoel op. De voornaamste ervaring van het dragen van een jas is dus niet het gevoel van bescherming tegen de regen; de jas zorgt juist voor het ongemakkelijke gevoel dat iemand in de buurt een dominante positie bekleedt.

Deze interpretatie wordt gesteund door het gedrag van de meeste honden wanneer ze een regenjas krijgen aangetrokken: ze bevriezen ter plekke omdat ze worden 'gedomineerd'. Je kunt hetzelfde gedrag waarnemen bij een hond die tegenspartelt wanneer hij in bad moet en plotseling zijn verzet staakt als hij helemaal doorweekt raakt of bedekt wordt met een zware natte handdoek. De aangeklede hond gaat misschien wel mee voor de wandeling, maar niet omdat hij de jas prettig vindt; hij doet dit omdat hij onderworpen is.³ En hij zal ongetwijfeld minder nat worden, maar wij zijn degenen die daarvoor willen zorgen, en niet de hond. We kunnen dit soort vergissingen vermijden door ons antropomorfiserende instinct te vervangen door een instinct om gedrag te lezen. In de meeste gevallen is dit eenvoudig: we moeten de hond vragen wat hij wil. Je hoeft alleen maar te weten hoe je zijn antwoord moet vertalen.

Een tekenkijk op de wereld

Hier is ons eerste instrument om dat antwoord te krijgen: verplaats je in de situatie van de hond. Het wetenschappelijk onderzoek naar dieren is veranderd sinds een Duitse bioloog uit het begin van de twintigste eeuw, Jakob von Uexküll, een revolutionair voorstel deed: iedereen die het leven van een dier wil begrijpen, moet op de eerste plaats de blik richten op wat Uexküll hun *Umwelt* noemde: hun subjectieve of 'zelfwereld'. *Umwelt* beschrijft het leven vanuit het standpunt van het dier. Kijk bijvoorbeeld eens naar de bescheiden hertentek. Als je wel eens minuten lang tastend het lichaam van een hond hebt geaaid, op zoek naar de veelzeggende spelden-